

УДК 7.012(03)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-2-5>**Іван НЕБЕСНИК,***orcid.org/0000-0003-3931-5221**кандидат мистецтвознавства,
завідувач кафедри дизайну, доцент кафедри дизайну
Закарпатської академії мистецтв
(Ужгород, Україна) nebesnyk@gmail.com***Галина БУЧКІВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-4836-8280**доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та технологій
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(Хмельницький, Україна) buchkivska1810@gmail.com***Володимир ХАЛАЙЦАН,***orcid.org/0000-0001-5333-9604**кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та технологій
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(Хмельницький, Україна) halaycan13@gmail.com*

РОЗВИТОК ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ У ХХІ СТОЛІТТІ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ

У статті здійснено огляд графічного дизайну у ХХІ столітті. Визначено, що графічний дизайн – це сфера професійної діяльності, сутність якої полягає в проєктуванні візуальних комунікацій, які призначені для передачі повідомлень соціальним групам з визначеними цілями. Обґрунтовано, що в ХХІ столітті графічний дизайн було введено як дисципліну у вишах України. Його можна віднести до числа художніх професій, які за основу мають візуальну комунікацію та добре розвинену уяву. Зазвичай термін «графічний дизайн» використовують для самого процесу виготовлення дизайнерського виробу. Зазначено, що графічний дизайн класифікують в залежності від категорії призначення: типографія, оформлення книжок та журналів; корпоративний стиль, для виготовлення логотипів та брендів; плакатна та рекламна продукція; пакування продуктів харчування та гігієни; для створення веб-дизайну та колажів. Звернуто увагу, що у сучасному суспільстві дизайн втілює постійне прагнення людини до краси, гармонії та естетичної доцільності в усіх сферах життя і діяльності. Тому розвиток дизайну, культивування його принципів, заснованих як на давніх традиціях, так і на досвіді сучасного світу, є одним із пріоритетних завдань нашої культури та мистецтвознавства. Більше того, в останні десятиліття дизайн і дизайнери стали інструментами створення іміджу соціально-економічного розвитку української держави.

Теоретичні міркування авторів цієї статті ґрунтуються на дослідженнях, які спрямовані на розуміння екологічності у зв'язку з розробкою графічного дизайну. Раніше це поняття охоплювало географічні, соціальні та психологічні, ментальні та етичні, етнографічні та естетичні особливості, а сьогодні йдеться здебільшого про неконтрольоване, комбінаторне наповнення, нові методи та технології, спроби винайдення сучасних стилів та жанрів, ідей та речей, що базуються на не до кінця визначеному понятті «середовище графічного дизайну». Можливо, теоретичні напрацювання, які представлені в цій статті, пошук плідних уявлень про середовище графічного дизайну, що перетинають сфери історії мистецтва, культурології, соціології, екології та економіки набуваючи метафоричної форми в процесі проєктування дизайнерського виробу, допоможе досягти бажаної на практиці образної ясності, прозорості та оригінальності.

Ключові слова: графічний дизайн, сучасний графічний дизайн, тенденції розвитку, технології дизайну, дизайнерські засоби.

Ivan NEBESNYK,

orcid.org/0000-0003-3931-5221

*Candidate of Science in Art Criticism,
Associate Professor at the Department of Design,
Head of the Department of Design
Transcarpathian Academy of Arts
(Uzhgorod, Ukraine) nebesnyk@gmail.com*

Galyna BUCHKIVSKA,

orcid.org/0000-0002-4836-8280

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Honored Artist of Ukraine,
Professor at the Department of Fine Art, Decorative-Applied Arts and Technology
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
(Khmelnyskyi, Ukraine) buchkivska1810@gmail.com*

Volodymyr KHALAITSAN,

orcid.org/0000-0001-5333-9604

*Candidate of Art History,
Assistant Professor at the Department of Fine Art,
Decorative-Applied Arts and Technology
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
(Khmelnyskyi, Ukraine) halaycan13@gmail.com*

DEVELOPMENT OF GRAPHIC DESIGN IN THE XX CENTURY: STAGES OF DEVELOPMENT

The article provides an overview of graphic design in the twenty-first century. It is determined that graphic design is a field of professional activity, the essence of which is the design of visual communications that are intended to convey messages to social groups for specific purposes. It is substantiated that in the twenty-first century graphic design was introduced as a discipline in Ukrainian universities. It can be classified as one of the artistic professions based on visual communication and well-developed imagination. Usually, the term "graphic design" is used for the process of making a design product. It is noted that graphic design is classified depending on the category of purpose: typography, design of books and magazines; corporate style, for the production of logos and brands; poster and advertising products; food and hygiene packaging; for creating web design and collages. The author emphasizes that in modern society, design embodies a person's constant striving for beauty, harmony and aesthetic expediency in all spheres of life and activity. Therefore, the development of design, the cultivation of its principles based on both ancient traditions and the experience of the modern world, is one of the priority tasks of our culture and art history. Moreover, in recent decades, design and designers have become tools for creating an image of the socio-economic development of the Ukrainian state.

The theoretical considerations of the authors of this article are based on research aimed at understanding sustainability in relation to graphic design. Previously, this concept covered geographical, social and psychological, mental and ethical, ethnographic and aesthetic features, and today it is mainly about uncontrolled, combinatorial content, new methods and technologies, attempts to invent modern styles and genres, ideas and things based on the not fully defined concept of "graphic design environment". Perhaps the theoretical developments presented in this article, the search for fruitful ideas about the graphic design environment that cross the fields of art history, cultural studies, sociology, ecology, and economics, taking on a metaphorical form in the process of designing a design product, will help achieve the imaginative clarity, transparency, and originality desired in practice.

Key words: *graphic design, modern graphic design, development trends, design technologies, design tools.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у сучасному інформаційно-медійному суспільстві графічний дизайн є дуже актуальним. Не можливо уявити життя сучасної людини без нього, адже вся інформація, яка нас оточує: постери, пакування продуктів, реклама, журнали, книги, товарні знаки – все це виготовляється з допомогою графічного дизайну. Головним завданням графічного дизайну є візуалізація інформації. Саме тому актуальним питанням є розкриття сутності

графічного дизайну та виявлення основних віхів його розвитку у XXI столітті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволив нам виявити, що тенденції становлення та розвитку дизайну досліджували: В. Даниленко, В. Сьомкіна, О. Хмельовський. Питанням графічного дизайну та його особливостям присвячені роботи: О. Гладун, Н. Сбітневої, Г. Склярєнко, В. Харченко. Вивчення веб-дизайну в межах мистецтвознавства здійснювали: Д. Бородаєв, А. Лав-

рентьев, Е. Пановський. Серед зарубіжних науковців дослідженню графічного дизайну приділяли увагу: К. Ньюарк, Е. Туемлоу, П. Філь та Ш. Філь.

Мета статті є визначення сутності графічного дизайну та розгляду основних етапів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дефініція поняття «графічний дизайн» містить в собі поєднання двох термінів: «графіка» та «дизайн». Щодо поняття «графіка» то воно означає специфіку поєднання образотворчого мистецтва з технологічними і художньо-образними особливостями – умовністю, доступністю, типажністю і деякими іншими, що традиційно існують і з'явилися останнім часом на хвилі бурхливого розвитку технологій виробництва друкованої продукції (Король, 2013).

Графіка (від грецького «graphiko», «grapho» – пишу, креслю, малюю) – вид образотворчого мистецтва, головним зображувальним засобом якого є однотонний малюнок, виконаний переважно на папері олівцем, пером, пензлем, вуглем або іншим матеріалом, можливо віддрукований потім поліграфічним способом, переважно на папері (естамп) (Куленко, 2006: 224).

Якщо звернутися до історії походження «графічного дизайну» як окремого напрямку художнього проектування, то можна виявити, що його поява пов'язана з поступовим виділенням із прикладної графіки. При чому відділення графічного дизайну відбувалося поступово у декілька етапів. Відбувалося це у період з 20-х по 60-ті роки минулого століття. Зв'язки між двома окресленими напрямками є досить сильними і на сьогодні, станом на початок 2020-х років, тим більше, що на нинішньому етапі їх зміцнює рух і тяжіння до «крафтовості» («рукотворності») (Титаренко, 2014: 42).

В українській мові термін «дизайн» використовується для позначення широкого кола явищ. «Дизайн – це художнє конструювання та оздоблення речей (знарядь праці, промислових виробів та інтер'єрів). Мистецтво дизайну – це художньо-творча діяльність, спрямована на створення нових видів виробів, що відповідають потребам суспільства (корисність, зручність, краса тощо). Відповідна галузь художнього та наукового знання; технічна естетика» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2009: 294)

На думку науковців, термін «графічний дизайн» виник у 1922 році в США і пов'язаний він з ім'ям американського дизайнера Вільяма Еддісона Двіггінса (William Addison Dwiggins). Він в свою чергу виділив три категорії графічного дизайну:

- fine art printing («високохудожні відбитки»);
- utilitarian printing («допоміжний друк»);
- printing for purpose («друк для певної мети»).

Саме останнє визначення якнайкраще підходить до графічного дизайну: це і розробка шрифтів, розробка плакатів, оголошень, оформлення різного роду реклами. Графічний дизайн як самостійний напрямок дизайну зародився у Німеччині. Головною подією цьому слугувала перша друкована книга (Король, 2013).

Дж. К. Джонс вважає, що проектування, це особлива творча діяльність, яка постійно змінюється. На його думку існує чотири методи проектування:

- 1) дивергенція (метод дослідження проектних ситуацій);
- 2) дивергенція (метод пошуку ідей та розширення меж дослідження);
- 3) трансформація (метод дослідження структури проблеми);
- 4) конвергенція (як метод оцінки).

Також Джонс пропонує в процесі проектування активно застосовувати синкретику, морфологічні карти, мозкову атаку, ліквідацію тупикових ситуацій (Безугла, 2020: 95).

Розглянувши підходи науковців, щодо визначення поняття «графічний дизайн» виділено наступні їх спільні риси:

- оскільки графічний дизайн має інтегральну природу творчості, то чіткі межі формулювання його сутності відсутні, а критерії його оцінки й трансформації базових понять доволі невизначені. У багатьох випадках термін «графічний дизайн» супроводжується розумінням усієї графіки, незалежно від того яким є її функціональне призначення і коли й для чого вона була виконана;
- засоби виразності графічного дизайну не можна сприймати у відриві від вербальної інформації, яка у кінцевому продукті дизайну набуває рис емоційного вираження;

– графічний дизайн і прикладна графіка об'єднані усталеним набором робочих зображувальних інструментів, зокрема це може бути символіка, шрифти й орнаментика. Водночас очевидними є і відмінності між ними: зокрема у випадку прикладної графіки прикметник «прикладна» означає «нестанкова», а у випадку із дизайном слово «графічний» передає те, що графічний компонент є по-суті другорядним відносно дизайнерської справи;

– візуально-пластична мова графічного дизайну представляє собою складну й специфічну систему, де взаємозалежними є поняття знаковості (образотворчості) й структурності (формотворчості);

– оскільки розвиток графічного дизайну відбувається водночас і паралельно з численними напрямками мистецтва, образні засоби дизайну мають відповідати художній мові мистецтва (Гула, 2020: 28).

У XXI столітті науковці визначаючи два напрямки розвитку графічного дизайну – це «глобалізаційний» (реалізований більше дизайн-продукцією сучасних українських агенцій та студій) та «національний» (представлений проектами мистецьких шкіл). Але, на нашу думку, варто вказати на формування третього – «змішаного напрямку» (в галузі дизайн-освіти). За сприятливих умов з нього може прорости самостійна якість (моделі) українського графічного дизайну. Так званий «змішаний напрямок» утворюється від переплетіння привнесених уніфікованих форм проектування, нових технологій і традиційного національного світосприйняття, в основі якого лежить розуміння доцільності як естетичної категорії та гармонійне поєднання функціонального й художнього (Гладун, 2007: 47).

На сьогоднішній день на професійне становлення графічного дизайнера впливають певні чинники: соціальні потреби, вимоги ринку праці та стейкхолдерів, загальні вимоги системи професійної дизайн-освіти, які регламентовані нормативно-правовими документами (переліком і паспортом професій, стандартами вищої освіти, освітніми програмами тощо).

Сучасні дизайнери працюючи в графічному дизайні повинні вміти:

1. Здійснювати концептуальне проектування об'єктів дизайну з урахуванням функціональних, технічних, технологічних, екологічних та естетичних вимог (за спеціалізацією).

2. Вміти проводити проектний аналіз усіх впливових чинників і складових проектування та формування авторської концепції проекту.

3. Бути здатними розуміти і використовувати причинно-наслідкові зв'язки у розвитку дизайну та сучасних видів мистецтва.

4. Вміти застосовувати у практичній діяльності виражальні художньо-пластичні можливості різних видів конструкційних матеріалів, інноваційних технологій і сучасних засобів.

6. Вміти використовувати цифрові програмні продукти з метою розв'язання художньо-проектних завдань.

7. Вміти застосовувати засоби спеціального рисунка та живопису (за спеціалізаціями).

8. Вміти вести ефективну економічну діяльність у галузі дизайну, професійно просувати на споживчому ринку власні творчі продукти.

9. Вміти створювати широко затребуваний на ринку та соціально відповідальний дизайнерський продукт (товар, послугу).

10. Уміти переконливо демонструвати споживачу привабливість, художню цінність й економічно обґрунтовану вартість новоствореного дизайнерського продукту (Цзю Дутін, 2022: 47).

Розглядаючи різні визначення та авторські концепції терміна «графічний дизайн», легко переконатися, що достатньо часто він означає діяльність художників у поліграфічній промисловості, рекламі, веб-дизайні, значно частіше – продукт цієї діяльності (предмет або систему речей), іноді – галузь організації діяльності, узятую як ціле. У деяких випадках термін «графічний дизайн» трактується значно ширше і далеко виходить за межі позначення діяльності дизайнера з вирішення завдань серійного виробництва.

Поняття «графічний дизайн» сьогодні асоціюється з найпрогресивнішими явищами і найсучаснішими технічними досягненнями. Продукти графічного дизайну не тільки співзвучні своєму часу, але і, як правило, знаходяться попереду сучасних наукових досягнень (Король, 2013).

Графічний дизайн є феноменом художньої-проектної культури XXI століття. Зародившись на рубежі століть, він на хвилі промислової і науково-технічної революції, стрімко розвиваючись, перетворився на один з найвпливовіших видів дизайнерської діяльності. Сьогодні важко собі уявити яку-небудь сферу, в якій би не брав участі графічний дизайн. Графічний дизайн полегшує людині роботу і побут, впливає на стиль життя (Король, 2013).

Тенденції розвитку графічного дизайну XXI століття.

З розвитком технічного прогресу та появою потужних комп'ютерів графічний дизайн як мистецький прийом отримав «нове дихання» вже в XXI ст. у вигляді комп'ютерного проекту, що свідчить про його життєздатність та особливість. Сьогодні цей прийом має свою специфіку. У сучасному мистецькому просторі графічний дизайн отримав одну з провідних ролей і невід'ємне значення в сучасній образотворчій культурі. У мистецтві останніх років графічний дизайн постає в формі «вибуху» як механізм нового прочитання значень, що були структуровані до нього. На нашу думку, окрім зазначеного, популярність графічного дизайну у другому десятилітті XXI століття, обумовлена проявом «кліпового» мислення, про яке пишуть культурологи і психологи останні 10–15 років (Удріс-Бородавко, 2018: 270).

В. Даниленко звертає увагу на інформаційний світ сучасної людини, його різноманітність, особливості сучасного дизайну у повсякденному житті, які пов'язані з науково-технічними, економічними, естетичними та культурними тенденціями. Науковець детально описує історичні основи

терміну «дизайн». Поглиблюючи визначення параметрів дизайну, В. Даниленко вказує на найважливіші межі співіснування дизайну із суміжними видами діяльності.

Інформаційний світ сучасної людини, а саме його візуально-графічний аспект, має свою хронологію та особливості формоутворення, які пов'язані з науково-технічними, економічними, естетичними та культурними тенденціями. Історичні основи розвитку терміну дизайн докладно описує В. Даниленко. Поглиблюючи визначення параметрів дизайну, В. Даниленко позначає основні межі у співіснуванні дизайну із суміжними видами діяльності (Даниленко, 2005: 5).

О. Гладун аналізуючи дизайн як формотворчий чинник у сучасній системі синтезу мистецтва звертає увагу на здатність мистецтва підпорядковувати собі в умовах нової інформаційної цивілізації всі інші візуально-пластичні мистецтва та активно впливати на нову систему синтезу (Гладун, 2007: 5).

Висновки. Отже, дослідивши розвиток графічного дизайну у ХХІ столітті ми дійшли висновку, що в сучасному глобальному світі графічний дизайн тільки починає набувати розквіту. Все більше закладів вищої освіти в Україні відкриває спеціальності для підготовки фахівців з графічного дизайну. Все більш актуальними становляться графічний дизайн 3 D.

Найважливішим фактором ХХІ століття стала глобалізація суспільства, яка сприяла появі тенденції до безнаціональності та знеособленості графічного дизайну, або тенденції до «інтернаціонального стилю». Процеси глобалізації сприяли створенню стандартів у графічному дизайні, забезпечивши однакові підходи до вирішення комунікаційних завдань, ідентичні засоби та формальні прийоми дизайну, але в останнє десятиліття, ми можемо спостерігати, активний розвиток графічного дизайну з урахуванням специфіки національної культури. Пошук національного стилю в графічному дизайні характерний і для України. Це одна з найважливіших тенденцій розвитку сучасного українського графічного дизайну.

Графічний дизайн здатен не лише пробуджувати нові потреби, але й впливати на формування багатьох складніших психічних утворень, таких як світогляд, естетичні вподобання, соціальні цінності, стиль життя, моральні цінності тощо. Принципова відмінність графічного дизайну від інших видів графіки як виду художньої діяльності полягає в проектному характері графічного дизайну, в його функціональній та естетичній спрямованості на масове відтворення візуальних структур у сучасному світі комунікації. Таким чином, графічний дизайн є синтетичною творчою діяльністю, що використовує сучасні засоби передачі інформації та пов'язана з традиціями графічного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Король А. М. Теоретичні аспекти поняття «графічний дизайн». *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Випуск 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_21
2. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну : підручник. К. : Кондор, 2006. 492 с.
3. Титаренко Н. В. Проблематика наукового дослідження графічного дизайну в Україні. *Вісник ХДАДМ*. 2014. № 2. С. 38–42. URL: <https://visnik.org/pdf/v2014-02-09-tytarenko.pdf>
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Безугла Р. І. Концептуалізація веб-дизайну в мистецтвознавчому дискурсі: досвід теоретичного опрацювання. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2020. Випуск 34. С. 94–100.
6. Гула Є. П. Сучасний графічний дизайн: специфіка інтегральної природи творчості. *Art and Design*. 2020. № 3. С. 25–33.
7. Гладун О. Глобалізаційний і національний вектори розвитку графічного дизайну України. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : збірник наукових праць. 2007. Випуск 7. С. 45–49.
8. Цю Дутін. Професійна підготовка майбутніх фахівців з графічного дизайну у закладах вищої освіти КНР : дис. ... доктора філософії (015 – Професійна освіта). Харків, 2022. 252 с.
9. Удріс-Бородавко Н. С. Колаж у формуванні національної моделі графічного дизайну України ХХІ століття. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2018. № 38. С. 268–280. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.38.2018.141829>
10. Даниленко В. Я. Дизайн: параметричні аспекти. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2005. № 4. С. 3–14.
11. Гладун О. Д. Дизайн як формотворчий чинник у сучасній системі синтезу мистецтв. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2007. № 4. С. 3–12.

REFERENCES

1. Korol A. M. Teoretychni aspekty poniattia «hrafichnyi dyzain» [Theoretical aspects of the concept of «graphic design»]. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences. 2013. Vypusk 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_21 [in Ukrainian].
2. Kulenko M. Ya. Osnovy hrafichnoho dyzainu [Graphic design basics] : pidruchnyk. K. : Kondor, 2006. 492 s. [in Ukrainian].
3. Tytarenko N. V. Problematyka naukovoho doslidzhennia hrafichnoho dyzainu v Ukraini [Problems of scientific research of graphic design in Ukraine]. Visnyk KhDADM – Bulletin of the KIAA. 2014. № 2. S. 38–42. URL: <https://visnik.org/pdf/v2014-02-09-tytarenko.pdf> [in Ukrainian].
4. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. Red. V.T. Busel. K.: Irpin: VTF «Perun», 2009. 1736 s. [in Ukrainian].
5. Bezuhla R. I. Kontseptualizatsiia veb-dyzainu v mystetstvoznavchomu dyskursi: dosvid teoretychnoho opratsiuvannia [Conceptualization of Web Design in Art History Discourse: Experience of Theoretical Development]. Ukrainiska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku – Ukrainian culture: past, present, ways of development. 2020. Vypusk 34. S. 94–100. [in Ukrainian].
6. Hula Ye. P. Suchasnyi hrafichnyi dyzain: spetsyfika intehralnoi pryrody tvorchosti [Contemporary graphic design: the specificity of the integral nature of creativity]. Art and Design – Art and Design. 2020. №3. S. 25-33. [in Ukrainian].
7. Hladun O. Hlobalizatsiinyi i natsionalnyi vektory rozvytku hrafichnoho dyzainu Ukrainy [Globalization and National Vectors of Graphic Design Development in Ukraine]. Ukrainiske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii: Zbirnyk naukovykh prats – Ukrainian art history: materials, research, reviews: Collection of scientific papers. 2007. Vypusk 7. S. 45–49. [in Ukrainian].
8. Tszu Dutin. Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z hrafichnoho dyzainu u zakladakh vyshchoi osvity KNR [Professional Training of Future Graphic Design Specialists in Chinese Higher Education Institutions] : dys. ... doktora filosofii (015 – Profesiina osvita): Kharkiv, 2022. 252 s. [in Ukrainian].
9. Udrys-Borodavko N. S. Kolazh u formuvanni natsionalnoi modeli hrafichnoho dyzainu Ukrainy XXI stolittia [Collage in the formation of the national model of graphic design in Ukraine of the XXI century.]. Visnyk KNUKiM. Serii «Mystetstvoznavstvo» – KNUKiM Bulletin. Series «Art History». 2018. № 38. S. 268–280. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.38.2018.141829> [in Ukrainian].
10. Danylenko V. Ya. Dyizain : parametrychni aspekty [Design: parametric aspects]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyizainu i mystetstv – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Art. 2005. № 4. S. 3-14. [in Ukrainian].
11. Hladun O. D. Dyizain yak formatvorchyi chynnyk u suchasni systemi syntezy mystetstv [Design as a formative factor in the modern system of art synthesis]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyizainu i mystetstv – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. 2007. № 4. S. 3–12. [in Ukrainian].